

Η Ελλάδα του 21ου αιώνα και τα όρια του εθνικού αυτοτραυματισμού

Γεώργιος Π. Χρούσος *

14.06.2026 • 19:56

Η Ελλάδα του 21ου αιώνα ζει ένα παράδοξο που αγγίζει τα όρια του εθνικού αυτοτραυματισμού. Από τη μία πλευρά, διαθέτει ένα ανθρώπινο κεφάλαιο εξαιρετικής ποιότητας: Έλληνες επιστήμονες, ερευνητές και επαγγελματίες διαπρέπουν διεθνώς, κατακτώντας κορυφαίες θέσεις σε πανεπιστήμια, στη βιομηχανία και στην καινοτομία. Από την άλλη, στο εσωτερικό της χώρας, η μέση γνωστική επίδοση, η ευημερία και η εκπαιδευτική συνοχή υστερούν ανησυχητικά. Το συλλογικό μας δυναμικό δεν μεταφράζεται σε συλλογική πρόοδο.

Η αντίφαση αυτή δεν είναι τυχαία. Είναι αποτέλεσμα δομικών επιλογών και, κυρίως, παραλείψεων. Και η σημαντικότερη από αυτές εντοπίζεται εκεί όπου η επιστήμη είναι πλέον κατηγορηματική: στα πρώτα χρόνια της ζωής. Σήμερα γνωρίζουμε ότι έως την ηλικία των 6 ετών έχει διαμορφωθεί περίπου το 90% της εγκεφαλικής ανάπτυξης, ενώ τα πρώτα πέντε χρόνια καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις γνωστικές, συναισθηματικές και

κοινωνικές δεξιότητες του ανθρώπου για ολόκληρη τη ζωή του. Οι νευρωνικές συνάψεις δημιουργούνται και «κλαδεύονται» ανάλογα με τα ερεθίσματα, τις σχέσεις και το περιβάλλον. Με άλλα λόγια, η πρώιμη παιδική ηλικία δεν είναι απλώς μια φάση ανάπτυξης· είναι το βιολογικό θεμέλιο της ανθρώπινης δυνατότητας.

Και όμως, σε αυτήν ακριβώς την κρίσιμη περίοδο, η Ελλάδα αποτυγχάνει. Η προσχολική φροντίδα και αγωγή στη χώρα μας παραμένει αποσπασματική, διοικητικά κατακερματισμένα και παιδαγωγικά ανεπαρκής. Δεν υπάρχει ενιαίο εθνικό πλαίσιο, ούτε συστηματικό, επιστημονικά τεκμηριωμένο πρόγραμμα αγωγής και φροντίδας για όλες τις δομές που φιλοξενούν παιδιά κάτω των 4 ετών. Πολλές από αυτές λειτουργούν συχνά ως χώροι φύλαξης και όχι ως περιβάλλοντα ανάπτυξης. Η κοινωνικοσυναισθηματική μάθηση –η οποία αποτελεί θεμέλιο της ψυχικής υγείας και της κοινωνικής συνοχής– αναγνωρίζεται θεωρητικά, αλλά δεν διδάσκεται συστηματικά.

Παράλληλα, η έγκαιρη αναγνώριση αναπτυξιακών δυσκολιών παραμένει ανεπαρκής, με αποτέλεσμα παιδιά που θα μπορούσαν να βοηθηθούν από νωρίς να μένουν πίσω στην εκπαίδευση στα σχολικά τους χρόνια. Και ενώ η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι η επένδυση στην πρώιμη παιδική ηλικία είναι η πιο αποδοτική οικονομικά πολιτική που μπορεί να υιοθετήσει ένα κράτος, εμείς συνεχίζουμε να επενδύουμε δυσανάλογα στην αποκατάσταση αντί της πρόληψης. Το αποτέλεσμα είναι προβλέψιμο: εκπαιδευτικές ανισότητες, γνωστικά ελλείμματα, ψυχοκοινωνικές δυσκολίες, χαμηλότερη ευημερία. Και τελικά, ένα σύστημα που αναπαράγει τις ανισότητες αντί να τις θεραπεύει.

Σε αυτό το πλαίσιο, η παραπαιδεία δεν είναι απλώς σύμπτωμα· είναι δομική συνέπεια. Όταν το θεμέλιο είναι αδύναμο, η κοινωνία προσπαθεί να το διορθώσει εκ των υστέρων – με κόστος οικονομικό, ψυχικό και πολιτισμικό. Η Ελλάδα, όμως, χρειάζεται μια ριζική αναθεώρηση της προσέγγισής της στην πρώιμη παιδική ηλικία. Όχι αποσπασματικές παρεμβάσεις, αλλά ένα εθνικό σχέδιο με επιστημονική τεκμηρίωση και διοικητική συνοχή.

Πρώτον, απαιτείται ένα ενιαίο αναθεωρημένο πλαίσιο λειτουργίας όλων των δομών που φιλοξενούν παιδιά 0-4 ετών, παράλληλα με ένα κοινό, δομημένο και αξιολογημένο πρόγραμμα εκπαίδευσης για παιδιά 2,5-4 ετών, που θα συνδέεται οργανικά με τις επόμενες βαθμίδες εκπαίδευσης, δηλαδή την προδημοτική («νηπιαγωγείο», εσφαλμένη ονομασία αφού εξ ορισμού τα «νήπια» είναι 2-3 ετών) και τη δημοτική. Δεύτερον, η ενσωμάτωση υποχρεωτικών αξιολογημένων προγραμμάτων κοινωνικο-συναισθηματικής μάθησης που να πληρούν τα κριτήρια διατηρησιμότητας της αποτελεσματικότητας, όπως η διάρκεια τουλάχιστον τριών μηνών ανά έτος και η συμμετοχή των γονέων.

Τρίτον, η συστηματική εκπαίδευση των παιδαγωγών στην έγκαιρη ανίχνευση αναπτυξιακών προβλημάτων, στη βασική υγειονομική φροντίδα, αλλά και σε δεξιότητες συμβουλευτικής και επικοινωνίας με την οικογένεια των μαθητών.

Πέραν αυτών, απαιτείται μια βαθύτερη πολιτισμική μετατόπιση: να αναγνωρίσουμε ότι η επένδυση στο παιδί δεν είναι κοινωνική δαπάνη, αλλά στρατηγική εθνικής επιβίωσης. Οι αρχαίοι Έλληνες το γνώριζαν καλά. Η «παιδεία» δεν ήταν απλώς εκπαίδευση· ήταν η διαμόρφωση του ανθρώπου ως πολίτη, ως φορέα λογικής, αρετής και μέτρου. Σήμερα, η σύγχρονη νευροεπιστήμη επιβεβαιώνει εκείνη τη διαίσθηση με βιολογικούς όρους.

Αν θέλουμε μια Ελλάδα που δεν θα εξάγει τα καλύτερα μυαλά της, πρέπει να ξεκινήσουμε από την αρχή – κυριολεκτικά. Από τον πρώτο μήνα ζωής του παιδιού έως τα πέντε του χρόνια. Εκεί κρίνεται το μέλλον της χώρας. Οχι στα πανεπιστήμια, ούτε στην αγορά εργασίας, αλλά στα βρεφονηπιακά κέντρα, εκεί όπου διαμορφώνεται ο εγκέφαλος, ο χαρακτήρας και η δυνατότητα. Η αδράνεια, πλέον, δεν είναι απλώς αμέλεια. Είναι επιλογή με διαγενεακές συνέπειες. Και, όπως κάθε επιλογή, θα κριθεί από την Ιστορία.

**Ο κ. Γεώργιος Π. Χρούσος είναι ακαδημαϊκός, ομότιμος καθηγητής Παιδιατρικής και Ενδοκρινολογίας, επικεφαλής στην έδρα της UNESCO Εφηβικής Υγείας και Ιατρικής, ΕΚΠΑ, πρόεδρος στο Ελληνικό Ινστιτούτο Παστέρ.*

